

Oponentský posudek na diplomovou práci

Palné zbraně v Leonardově době

68 s.

Markéta Chlumová

Diplomová práce Markéty Chlumové si klade veskrze ambiciózní cíl – analyzovat vývoj, výrobu, rozšíření a praktické užití palných zbraní v Evropě 15. a 16. století. Odvahu k takovému počínu je třeba nepochybně ocenit, neboť daná problematika patří k jedněm z nejdiskutovanějších tématům historiografie vojenství posledních padesáti let. Palné zbraně, ať již ruční či dělostřelecké, patří neoddelitelně k přetrvávajícím debatám o tzv. vojenské revoluci a již samotná otázka, v které její fázi, do jaké míry, či zda vůbec, v ní sehrály roli, je klíčová pro celkovou interpretaci dějin raně novověkého vojenství. Práci o tomto tématu je tudíž třeba rozhodně přivítat, a zároveň nezbyývá než politovat, že i přes zjevně upřímnou snahu autorky nedopadla lépe.

Primární problém předloženého textu tkví v samotné monumentalitě tématu, které je dle mého soudu jednoduše nepostižitelné v rozsahu diplomové práce, alespoň tedy v podobě, jak ji Markéta Chlumová pojala, a v níž se snaží pokrýt prakticky vše, co se nějak týče palných zbraní, zároveň si však odmítá být i jen stanovit konkrétní otázku či problém, který by chtěla řešit. Výsledkem je text, který ze všeho nejvíce připomíná poctivě realizované výpisky z pramenů a literatury, více či méně efektivně seřazené za sebe. Již samotná struktura textu přitom napovídá, že toto řazení je často buďto arbitrární, nebo snad i trochu náhodné – velice podrobnou a nesporně přínosnou shrnující kapitolu o poctivě prozkoumané pramenné základně následuje kapitola věnovaná střelnému prachu, následovaná kapitolou věnovanou palným zbraním samotným. Právě ta, jakkoliv by měla být jádrem textu, působí zdaleka nejvíce „opisným“ dojmem, kdy jednotlivé informace jsou řazeny často zdánlivě nesouvisle za sebe. Je to patrné i u samotných podkapitol, kdy po první z nich („střelci“, pravděpodobně shrnující výraz pro individuální pěšáky či jezdce vyzbrojené palnými zbraněmi, jehož původ snad pochází z literatury?) poněkud zvláště následuje „dělostřelectvo“, načež se jako bumerang vracíme k ručním palným zbraním (logické pořadí by asi bylo prohozené) předtím, než navštívíme Itálii vybranou autorkou coby specifický příklad. Tuto volbu, zjevně vedenou jejím dlouhodobým zájmem o dílo Leonarda da Vinci, lze respektovat i vzhledem k zásadnímu významu italského válčiště pro vývoj vojenských technologií na přelomu 15. a 16. století. Bohužel, jakkoliv autorka tento vývoj v následujícím textu víceméně postihuje, text působí dojmem, že si významu některých svých tvrzení (často zřejmě převzatých z literatury) ani není vědoma. Zmiňuje např. vliv palných zbraní na obranné technologie i jejich finanční náročnost, či postupný (jakkoliv sporný) dopad jejich rozšíření na sociální proměnu armád, leč celkové politicko-sociální implikace, např. panovnická monopolizace organizovaného násilí, jí jakoby protékaly mezi prsty. V tomto konkrétním případě je výmluvná poslední kapitola, která záslužně (na základě jednoho pramene) tematizuje konkrétní technologii výroby, zcela však pomíjí jakýkoliv její širší kontext (náročnost na financování i dovednosti,

generující omezenou dostupnost, jež spolu s revolučními taktickými důsledky především obléhacího dělostřelectva generovala brzké panovnické monopoly (či alespoň dohled) např. na výrobu střelného prachu, či některé její fáze). Tato kapitola je zároveň opět poněkud nešťastně umístěna a jen dále dokládá, že struktura práce by zasloužila lépe promyslet.

Výše uvedená kritika se neformuluje lehce, neboť práce Markéty Chlumové má nesporně svůj potenciál. Již jen výčet pramenů z nejrůznějších zdrojů (edic) je velmi působivý, ale v samotné práci s těmito prameny naráží autorka na limity, které celé práci příliš neprospívají. Celý text je tak například prochnut tendencí nerozlišovat mezi pramenným obrazem (navíc vesměs teoretickým uchopení problému) a dobovou realitou. Autorka jakoby často vycházela z toho, že to, co jí její prameny (teoretické či instruktážní traktáty) sdělují je odrazem dobové reality. Zatímco u technologických postupů není tato tendence až tak patrná, často vyniká např. v práci s texty, jako jsou Machiavelliho úvahy o vojenství. Na jedné straně je tak jistě pozitivní, že autorka správně identifikuje jeho staromilské a nesmyslné lpění na antickém ideálu, jež jej opakovaně nutí ignorovat nebo umenšovat význam palných zbraní (které se v jeho vzoru-antice jaksí nevyskytovaly) – a na druhé straně zřejmě bere za obraz skutečnosti na Machiavellim založené tvrzení, že „panovnickovou povinností bylo zajistit kvalitní výcvik vojska, který byl v době míru nejintenzivnější“ (s. 34). Raně novověké státy přitom tento *ideál* nebyly prakticky schopny naplnit, vesměs je ani nenapadlo se o něj snažit, a pokud někdo pečoval o výcvik vojska, nebyl to až na krátkodobé výjimky panovník (který byl pouze pronajímatelem služeb vojska).

Podobně problematických záměn názoru či návrhu za realitu by v textu bylo možno najít více, a nelze se zbavit dojmu, že na vině je chybějící kontext vyplývající ze značně nekompletní sekundární literatury. Jakkoliv autorka využila řadu standardních dostupných publikací, řada dalších (podobně dostupných) jí unikla i přesto, že se často věnují přesně tomu, o čem sama píše. Toto je zjevné již z faktu, že přestože o ní vlastně celou dobu píše, ani jednou nezminí téma tzv. vojenské revoluce. Autoři jako Clifford Rogers či Geoffrey Parker (jeden studující pěchotní a dělostřeleckou, druhý dělostřeleckou a pevnostní revoluci poháněnou technologickou změnou ve 14. – 16. století), Martin van Creveld, J.F. Verbruggen, či Kelly DeVries, by přitom její práci mohli dodat tolik chybějící ukotvení a rámeček. Ve výčtu by samozřejmě bylo možno pokračovat, ale i když připustíme omezené možnosti studenta při psaní diplomové práce, takto zásadní texty by v portfoliu práce na dané téma chybět neměly. Výsledkem jejich využití by byl nejen mnohem větší přehled autorky v celém tématu, ale např. i pevně zamření na nějaké pevně uchopitelné téma: např. a v české historiografii stále pomíjené téma postavení husitských válek ve vývoji evropského vojenství (autorka tématu věnuje jen letmou půlstranu, viz s. 45); nevyužití této příležitosti je velká škoda.

Následující kritické poznámky jsou pak dle mého soudu do značné míry důsledkem tohoto systémového nedostatku. Autorce se např. daří téma postihnout bez hlubší zmínky zásadního významu stoleté války (jež je např. klíčová v Rogersových textech); na s. 5 tvrdí, že „palné zbraně hrály rozhodující roli v bitvách“ – jakkoliv je to s postupujícím 16. stoletím stále častější, jistě by se s tímto

tvrzením dalo polemizovat; na s. 33 autorka dokonce zřejmě nerozlišuje dva základní typy dobových operací, když tvrdí, že se „děla zapojila do bitev, protože se dala využít při obléhání“ (což nedává příliš smysl); autorka sice podrobně popisuje výrobu granulovaného černého prachu, leč jakoby pomíjela samotný revoluční význam jeho používání od přelomu 14. a 15. století (oproti sypanému prachu) a z toho plynoucí (mj. i technologické, např. dočasné úmyslné snížení jeho účinnosti snížením podílu ledku) důsledky; „konec rytířské jízdy“ klade v duchu zjednodušujícího technologického determinismu za důsledek rozšíření palných zbraní (s. 32), jakkoliv dnešní historiografie vidí příčiny spíše v socio-politickém kontextu (a flanderští měšťané, husité a Eduard III. anglický by jistě nesouhlasili); a o tvrzení, že Vegetius (jehož význam pro středověk autorka podivně pomíjí, i když je s ním zřejmě obeznámena) byl až do 19. století „hlavním vojenským pojednáním na Západě“, by se s ohledem na celou řadu autorů 17. a 18. století dalo také pochybovat.

Z hlediska drobnějších opomenutí je termín „islámská říše“ (s. 17) pro osmanskou říši vyloženě nešťastný a rád jej budu považovat za přehlédnutí, zatímco „metodologickou“ část úvodu (svatá čtveřice „přímá metoda“ (???) - „indukce“ - „komparace“ - „syntéza“) považuji rovnou za (naprosto zbytečnou) tragédii, která z nějakého důvodu stále častěji hyzdí úvody studentských prací, a rád bych vyjádřil touhu se dopídit zdroje této nákazy. Z čistě formálního hlediska je práce zpracována velice pečlivě a splňuje všechny potřebné standardy, snad jen příležitostně kostrbatý slovosled („odborná literatura se velmi věnuje“; „protože se směs vodou uhasit nedala“) či opakující se fráze, resp. dokonce celé věty (s. 24, pozn. 164) naznačují, že text možná vznikl v jistém spěchu.

Se smutným vědomím nenaplněného potenciálu tématu i autorského nadšení, a navzdory výše zmíněným výtkám, považuji práci Markéty Chlumové za výstup přiměřený požadavkům na diplomovou práci a doporučuji ji k obhajobě.

V Olomouci 7. 5. 2018

Jiří Hutečka, Ph.D.